

Tractatus Logico-Philosophicus'ta Mantıksal Biçimin Koordinatları ve Solipsizm Eleştirisi †

[The Coordinates of the Logical Form and the Critique of Solipsism in *Tractatus Logico-Philosophicus*]

İbrahim KÖRPE *

Akdeniz University

Received: 07.12.2019 / Accepted: 27.12.2019

DOI: .....

Research Article

Abstract: In this article, Wittgensteins' criticism of solipsism and the concept "logical form" that he introduces in *Tractatus Logico-Philosophicus* are analyzed. Firstly, the concept "logical form" to which a central role is attributed in understanding the structure and the use of language, its relation to the world and the central role of the concept in question is examined. Subsequently, the role of the concept "logical form" in the criticism of solipsism is analyzed. In this context, it is first detected that Wittgenstein presents the claims of solipsism as arguments that are built with the rules of logic and "logical form" and it is suggested that these are self-denying arguments. Secondly, Wittgenstein's claim that the solipsist should be quite and make no verbal assertion in order to be right is examined. Wittgenstein's claim that the language use is based upon the transmission of verbal reports and that this is only possible through the communication of certain minds is addressed. Within this context, it is concluded that any verbal assertion made by solipsism will lead to a contradiction.

Keywords: Wittgenstein, solipsism, logical form, language, *Tractatus*.

Öz: Bu çalışmada Wittgenstein'in *Tractatus Logico-Philosophicus*'ta yaptığı solipsizm eleştirisi ve 'mantıksal biçim' kavramı incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak dilin kurulum ve kullanımı ile dil-dünya ilişkisinin anlaşılmasında kendisine merkezi önem atfedilen "mantıksal biçim" kavramı ve bu kavramın dilin kurulum ve kullanımındaki

† Bu makalede, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Ethica ve *Tractatus*'ta Sub-Specie Aeternitatis ve Dünya" başlıklı çalışmadan kısmen yararlanılmıştır.

* **Author Info:** Ph.D. Student – Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Konyaaltı-Antalya, TURKEY.

E-mail: korpeibrahim@gmail.com / Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-0359-2200>

To Cite This Paper: Körpe, İ. (2019). "*Tractatus Logico-Philosophicus*'ta Mantıksal Biçimin Koordinatları ve Solipsizm Eleştirisi." *MetaZihin*, 2(2): 267-279.

merkezi rolü ele alınmıştır. Ardından “mantıksal biçim” kavramının solipsizm eleştirisindeki rolü incelenmiştir. Bu bağlamda ilk olarak Wittgenstein’in solipsizmin iddialarını, mantığın ve “mantıksal biçimin” kuralları ile örülü argümanlar şeklinde ifade ettiği üzerinde durulmuş, bunun da “kendi kendini yadsıyan argüman” olduğu iddia edilmiştir. İkinci olarak ise Wittgenstein açısından solipsistin haklı olabilmesi için susması ve hiçbir dilsel bildirimde bulunmaması gerektiği hususu incelenmiştir. Wittgenstein açısından dilin kullanımının, dilsel bildirimlerin aktarımı esasına dayalı kullanımı olduğuna ve bunun da ancak belirli zihinler arasında kurulan iletişim kanalıyla olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda son olarak solipsizmin olası herhangi bir dilsel bildirimde bulunmasının çelişki oluşturacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Wittgenstein, solipsizm, mantıksal biçim, dil, *Tractatus*.

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, Wittgenstein’in birinci dönem felsefesini karakterize eden eseri olan *Tractatus Logico-Philosophicus*’ta;¹ ‘mantıksal biçim’ kavramının dilin kurulum ve kullanımındaki rolünü incelemek ve solipsizme yaptığı eleştiriyi ortaya koymaktır. Çalışmada ilk olarak solipsizm ve temel iddialarına ardından da ‘mantıksal biçim’ kavramı ile Wittgenstein’in *Tractatus*’ta, dilin kurulum ve kullanım mantığını karakterize eden ‘mantıksal biçim’ kavramı ve dilin kullanımı üzerinden solipsizme yaptığı eleştirisine değinilecektir.

2. Solipsizm

Solipsizm ya da tekbencilik, kişinin; kendi deneyimlerinden, durumlarından ve edimlerinden başka hiçbir şeyin bilincinde olamayacağını iddia eden teoridir (Fay, 2017: 24). Başka bir deyişle solipsizm için, (1) var olan tek şey var olduğu kesin olarak bilinen şeylerdir, (2) var olduğu kesin olarak bilinen tek şey benim zihnimdir, (3) o halde benim zihnim var olan tek şeydir argümanı etrafında merkezlenen bir tür radikal skeptisizmdir² diyebiliriz (Mandik, 2014: 47). Buna göre ancak ve ancak kişinin ‘kendi zihni’ ve ‘kendi zihinsel fenomenleri’ vardır ve kişi sadece ‘kendi zihni’ ile ‘kendi zihinsel fenomenlerinin’ bilincindedir. Başka zihinler³ ile *qualia*⁴ problemlerinden

¹ Bundan sonra *Tractatus* olarak anılacaktır.

² Skeptisizm ya da şüphecilik, radikal ve metodik olmak üzere iki alt türe ayrılır. Radikal skeptisizm, ‘kendi zihni’ ve ‘kendi zihinsel fenomenleri’ dışında herhangi bir şeyin gerçek olmadığı iddiası etrafında merkezlenen solipsizmin savunduğu şüphecilik iken metodik skeptisizm, şüpheyi gerçeğe ulaşmada felsefi yöntem olarak benimseyen ve Descartes’da en yetkin örneğini gördüğümüz ve bir diğer adı da kartezyen şüphecilik olan skeptisizm türüdür.

³ Kabaca, evrende kendi zihnimizden başka herhangi bir zihnin varlığını nasıl bilebileceğimiz sorunu ifade eden probleme başka zihinler problem denir (Arıcı, 2019: 145).

⁴ Fenomenal deneyimi fenomenal deneyim yapan iki karakteristik özelliği vardır: Nitelişsellik ve öznelilik. Kabaca ‘fenomenal deneyim nitelikleri’ olarak tanımlayabileceğimiz *qualia*, bu iki özellikten nitelişsellığe karşılık gelir. Bir örnek vermek gerekirse böğürtlenli bir dondurmaya yerken yaşadığım deneyimin tümüyle

beslenen solipsizme göre nesnel gerçeklik olan dünya ya da başka zihinler, 'kişinin kendi zihninden' bağımsız bir gerçekliğe sahip olmayan şeylerdir. Bu kurama göre nesnel gerçeklik olan dünya ve başkalarının zihni 'kendi zihninden' bağımsız bir gerçekliği olmayan yapılanmalardır. Hem dış dünya hem de başka zihinler zihin dışında bir gerçekliğe sahip değildir. Dolayısıyla bunların varlığı yok sayılır. Solipsizmde ayrıca 'anlamak' teriminin ele alınışı da farklıdır. Solipsistin anlamaktan kastettiği şey başka bir zihinle gerçekleşecek ontolojik özdeşleşmedir. Çünkü solipsizm açısından birini anlamak için o olmak gereklidir.

Şüpheliğin radikal versiyonu olmasının yanı sıra solipsizm ayrıca, her şeyin zihinsel olduğu ve var olmanın algılanmak olduğunu iddia eden Berkeleyci idealizme de benzemektedir. İdealizm ile solipsizmi birbirinden ayırmamız gerekirse, solipsizmin idealizmin sonuna kadar götürülmüş hali olduğunu söyleyebiliriz. İdealizm, her şeyin özünde yalnızca zihinsel olayların, zihin içeriklerinin ya da zihinlerin var olduğunu ileri süren bir görüştür. Bu görüşün temel savı, realite adını verdiğimiz gerçekliğin tümüyle zihinsel nitelikte olduğu ve zihnin dışında zihinsel olmayan herhangi bir gerçeklik türünün olmadığıdır (Arıcı, 2019: 141). İdealizmin en büyük temsilcilerinden Berkeley, var olmanın algılanmış olmak olduğunu söyleyerek algılanmış olmanın da zihinde bir ide olmakla mümkün olacağını belirtmiş ve cesur bir genelleme ile yalnızca zihinsel olanın var olduğunu iddia etmiştir. Ona göre var olmanın ilkesi idelerin doğasıdadır ve ideler de zihnimize algılarımız kanalıyla gelir. Bu durumda gerek ideleri gerekse de maddi tözü zihnin dışında var olan şeyler olarak kurgulamak saçma olacaktır (Scruton, 2015: s. 111-112). Bununla birlikte, idealizmi bu şekilde tarif etmek, solipsizm ile tamamen uyumlu bir görüş tanımlamaktır, çünkü her şeyin kendisi ile tanımlandığı fikir koleksiyonları sadece 'benim fikirlerim', bu fikir koleksiyonlarının toplamı olan zihin de sadece 'benim zihnim' olabilir (Mandik, 2014: 53). Berkeley bu noktada, varlığın bizim onu algılamadığımız durumlarda da var olmaya devam ettiğini dolayısıyla da bizim onu algılamadığımız bir zamanda başka bir zihin ya da zihinlerin varlığı algılamaya devam ettiği sonucuna ulaşır. Bu durumda başka zihinler var demektir. Berkeleyci idealizme yapılan en ciddi eleştiri, fiziksel nesnelere hiçbir insan tarafından algılanmadığı durumda nasıl var olabilecekleri sorusudur. Berkeley bu soruyu da alışılmadık bir tanrı kanıtlaması ile temellendirdiği 'sürekli algılayan Tanrısal bir zihin' görüşüyle cevaplar (Gödelek, 2013: 106). Ona göre fiziksel nesnelere

---

kendine özgü fenomenal nitelikleri bulunur (qualia/niteliksellik) ve bu nitelikler sadece benim deneyimlediğim, bana özel niteliklerdir (özellik) (Arıcı, 2019: 115).

Qualia problemi, bir deneyimi tecrübe ederken 'o an' içinde bulunulan fenomenal durumu kişinin kendisinden başkasının tecrübe etmesinin olanaksızlığı üzerinde merkezlenen zihin felsefesi problemidir. Buna göre 'dondurma yiyor olmaklık' her ne kadar betimlenebilir ve incelenebilir bir deneyim olsa da, deneyimi gerçekleştiren kişinin 'o an' içinde bulunduğu fenomenal durumu eylemi tecrübe eden kişinin dışında birisinin onun deneyimlediği şekilde tecrübe edip etmediğini hiç bir zaman bilemeyiz.

ve bunların toplamı olan dünya hiçbir zihin tarafından algılanmasa dahi Tanrı tarafından algılanacağı için var olmaya devam eder. Özetle idealizmde, asıl olan unsur zihinlerdir, varlığın ya da başka zihinlerin varlığı, solipsizmde olduğu üzere reddedilmez. İdealizm açısından gerek dış dünya gerekse de başka zihinler, ancak bir zihin tarafından algılandığı sürece vardır. Bu açıdan yukarıda da değindiğimiz üzere idealizm açısından 'var olmak, algılanmış olmaktır.' Solipsizme göre ise 'var olmak' sadece kişinin 'kendi zihni' ve 'kendi zihinsel fenomenleri' mevzubahis olduğunda söz konusudur. Dolayısıyla solipsizme göre var olan tek şey 'kendi zihni' ve 'kendi zihinsel fenomenleri'dir.

Solipsizmin temel iddiasını özetle toparlayacak olursak, bu kuram, bilincinde olduğumuz bütün zihinsel fenomenlerin kişinin kendisinden başka hiç kimsenin görmediği ve sadece kişinin kendisinin bilincinde olduğu 'içeride' oluştuğunu dolayısıyla da tek gerçeğin kişinin 'kendi zihni' ve 'kendi zihinsel fenomenleri' olduğunu iddia eder (Fay, 2017: 25). Yani solipsizme göre bütün zihinsel fenomenler zihnin içinde oluşur. Bütün zihinsel fenomenler ifadesi gerek somut gerekse de soyut karakterli tüm imge ve düşünceleri kapsadığı için solipsizm açısından bu fenomenler arasında dış dünya ya da nesnel gerçeklik alanı olarak düşünülen zihnin dışı da vardır. Solipsizm açısından zihnin dışı olarak ifade edilen alan ve bu alanın içindeki her şey aslında zihnin içinde var olan ve şekillenen dolayısıyla da zihinden bağımsız olarak herhangi bir gerçekliği olmayan yapılanmalardır. Bu minvalde 'dışarı' denilen ve zihnin dışında var olduğu iddia edilen şey, aslında zihinde oluşup yapılan ve zihinden bağımsız herhangi bir gerçekliği olmayan bir alandır. 'Dışarıda' ifadesi ile anlaşılan aslında 'içeride' var olan ve 'içeride' zihin tarafından yapılandırılan *kaleidoskopik*⁵ bir yanılsamadır. Yani, gerçek olduğunu düşündüğümüz her şey ve bu sözde deneyimlediğimiz gerçeklik, aslında sadece zihnimizde oluşan bir fikir ya da uzun ve oldukça gerçekçi bir rüyadır (Mandik, 2014: 45). Bu durumda tekbencilik olarak da ifade edilen solipsizme göre, sadece 'kendi zihni' ve 'kendi zihinsel fenomenleri' vardır.

3. Mantıksal Biçimin Koordinatları ve Solipsizm Eleştirisi

Wittgenstein'a göre dilin kurulum ve kullanımı demek, dilsel bildirimlerin ortaklığı üzerinden iletişim kurmak demektir. İletişim de zihinler arası dilsel koordinasyonla işleyen mantıksal bir mekanizma olduğuna göre hem başka zihinler hem de başka zihinlerin içerikleri var demektir. Ancak yukarıdaki başlıkta değindiğimiz üzere

⁵ Eski Yunanca kalós, καλός, "güzel" ve Eski Yunanca eîdos, εἶδος, "şekil/görüntü" ve Eski Yunanca skópos, σκοπός, "gösteren" sözcüklerinin bileşimi olan bu sözcük, Fransızca *kaleidoscope* "mercek, ayna ve renkli kırpıntılar yardımıyla güzel şekiller oluşturan bir düzene" sözcüğünden alınmıştır (<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kaleidoskop>).

solipsistler, başka zihinlerin var olmadığını sadece 'kendi zihinleri'nin ve 'kendi zihinsel fenomenleri'nin var olduğunu iddia etmektedir. Bu iddialarını ise doğal olarak dili kullanarak ifade etmektedirler. Wittgenstein bu iddiaya iki cenahtan saldırır. Bunlardan birincisi, Wittgenstein açısından solipsistler çelişki içindedir çünkü sadece 'kendi zihni'nin ve 'kendi zihinsel fenomenleri'nin varlığını kabul eden birisinin bu iddiasını mantığın yasaları yoluyla kurulan argümanlarla dile getirmesi kendi içinde çelişiktir ve 'kendi kendini yadsıyan argüman' olur. Çünkü Wittgenstein'a göre, dil-dünya ilişkisini düzenleyen ve bir sonraki başlıkta bahsedeceğimiz 'mantıksal biçim', sadece zihnin içinde kalmayıp zihinsel içerikler olan düşüncelerin dile getirimini yani dili ve dildeki temsiller yoluyla resmedilen dünyayı da şekillendiren temel mefhumdur. İkinci saldırı ise 'mantıksal biçim'le düzenlenen dil ve dilin kullanım mantığı üzerinde şekillenir. Buna göre Wittgenstein açısından eğer solipsistler başka zihinlerin ve dünyanın varlığını yadsıyorlarsa haklı olabilmeleri için bunu dile getirmemeleri, susmaları gerekmektedir. Çünkü konuşmak demek dili kullanmak yani iletişim kurmak demektir. İletişim ise belirli zihinler arasında kurulan dilsel koordinasyon demektir. Belirli zihinler arasında dilsel koordinasyonun kurulumu da bu zihinlerin içinde yer aldığı dünyada gerçekleşir. Böylelikle *Tractatus*çu proje açısından dil ve dünya 'mantıksal biçim' ile yapılandırılan paralel ve gerçek yapılar olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla solipsizmin temel iddiası olan sadece 'kendi zihni'ni ve 'kendi zihinsel fenomenleri'ni bilmek, dile getirilmemelidir. Çünkü Wittgenstein açısından bütün dile getirmeler, belirli zihinler arasında kurulan dilsel koordinasyon ortaklığı demektir. Wittgenstein'ın bu eleştirisi ile dilin kurulum ve kullanım mantığının doğru anlaşılması için öncelikle 'mantıksal biçim' kavramı ve bu kavramın dilin kurulum ve kullanımı ile ilişkisine değinmekte fayda vardır:

3.1. Mantıksal Biçimin Koordinatları

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Wittgenstein'ın birinci dönemini karakterize eden kitabı *Tractatus*'un cevaplamaya çalıştığı temel soru, dilin doğasının ne olduğudur (Demir, 2015: 72).

Kitap felsefe sorunlarını ele alıyor ve -sanıyorum- gösteriyor ki, bu sorunların soru olarak ortaya çıkmaları, dilimizin mantığının yanlış anlaşılmasına dayanır. Kitabın bütün anlamı suna benzer bir sözde toplanabilir: Söylenebilir ne varsa açık söylenebilir; üzerinde konuşulamayan konusunda da susmalı. Kitap böylece düşünmeye bir sınır çizmek istiyor, ya da daha çok, düşünmeye değil, düşüncelerin dile getirilişine: Çünkü düşünmeye sınır çizmek için, bu sınırın iki yanını da düşünmemiz gerekirdi (yani düşünülmemiz elveremeyeni düşünmemiz gerekirdi). Sınır, öyleyse, yalnızca dilin içinde çizilebilecektir ve sınırın ötesinde kalan da düpedüz saçma olacaktır. (Wittgenstein, 2016: 11)

İlk cümlede Wittgenstein, felsefede sorunların ortaya çıkmasındaki temel etkenin 'dilimizin mantığının' yanlış anlaşılması olduğunu ifade etmektedir. Dilimizin mantığı ifadesi ile burada, dilin çeşitli alanlarda ve çeşitli şekillerde 'kullanım mantığından' bahsedilmektedir. Wittgenstein'a göre dilin bu 'kullanım mantığını' karakterize eden temel etken, 'mantıksal biçim' kavramıdır. Peki, 'mantıksal biçim' nedir? 'Mantıksal biçim', varlıkların duyular yoluyla bedenimiz üzerinde bıraktığı etkilenmeleri düşüncelere dönüştürmeye olanak sağlayan zemindir. Başka bir deyişle 'mantıksal biçim', düşünce yoluyla tasarladığımız gerçekliğin imgesini, figürünü oluşturmamıza olanak sağlayan temel yapıdır (Hadot, 2015: 27). Yani bedenin duyular kanalıyla duyumsadıkları ile bu duyumsananların algılara dönüştürülüp bu algıları kavramsallaştırmaya olanak sağlayan zemine 'mantıksal biçim' denir. Bu durumda 'mantıksal biçim', imgelenecek şey ile imge arasında ortak olan, imgelenecek şeyi düşünüp resimlememize olanak sağlayan temel zemindir. Böylelikle diyebiliriz ki olgusal alandan düşünsel alana dek uzanan bir zemin olarak 'mantıksal biçim' kavramı, bir yapının imkanını belirtir (Greisch, 1999: 28). Resim teorisi⁶ açısından oldukça merkezi bir önemde olan 'mantıksal biçim' kavramı, temsil ile temsil edilen arasındaki bağıntının doğasını ortaya koyarak dil-dünya arasındaki ilişkiyi çözmeyi hedefler. Bu noktayı biraz açacak olursak:

'Ağaç ağaçtır.' totolojik önermesinin matematiksel gösterimi; $(a=b)$, mantıksal gösterimi ise; $f(a)=a \vee f(b)=b$ ya da $[(\exists x). f(a,b)]$ şeklindedir. 'Ağaç ağaçtır.' totolojik önermesi, olgusal uzayda 'ağaç' varlığının koordinatlarına, matematiksel ya da geometrik uzayda $(a=b)$ 'nin koordinatlarına ve mantıksal uzayda⁷ da $f(a)=a \vee f(b)=b$ yahut $[(\exists x). f(a,b)]$ 'nin koordinatlarına karşılık gelir. Dilsel bildirim olarak 'Ağaç ağaçtır.' totolojik önermesi, analitik düzlemde bir doğru parçasının belirli koordinatları imlemesine benzer bir şekilde; olgusal ve mantıksal uzayda kendisine belirli koordinatlar imler. Yani resim teorisi açısından her dilsel bildirim, sırasıyla hem olgusal uzayda hem de mantıksal ve

⁶ Resim teorisi, isim veya sözcüklerin sentaks ve semantik kurallarına göre birleşiminden meydana gelen ve başka önermelerden bağımsız olan basit ya da elemanter bir önermenin anlamının, önermenin betimlediği veya tasvir ettiği mümkün bir durum ya da olay olarak ortaya çıkması durumunu ifade eden ve *Tractatus*'ta merkezi öneme sahip dil teorisidir (Cevizci, 2012: 1065). Buna göre doğru bir önerme söylemenin zorunlu koşulu, çalışmada bahsettiğimiz üzere önermeyi oluşturan sözcüklerin, olguların kurulum parametreleri olan şey-durumlarına, önermenin kendisinin de dış dünyada bulunan olguya tekabül etmesidir.

⁷ Fiilen gerçekleşmekte olan bir eylem ile o eylemin yerine gerçekleşmesi olanaklı durumları koyduğumuzda her seferinde konumların ve ilişkilerin sınırsızca değiştiği mümkün ağlar sistemine 'mantıksal uzay' denir (Gözkan, 2018: 100).

geometrik uzayda belirli koordinatlarla *konfigürasyon*⁸ halindedir. Peki bu *konfigürasyon* tam olarak nasıl gerçekleşmektedir?

Wittgenstein açısından dil ve dünya arasında kurulan *konfigürasyonu*, paralel yapıyı ve imleme ilişkisini düzenleyen hem dil de hem de dünyada var olan bir tür özdeş ortaklık zemini bulunması gerekir: *Tasarım ile tasarımı arasında özdeş bir şeyin bulunması gerekir ki, biri ötekinin tasarımı olabilsin* (Wittgenstein, 2016: 25-2.161). Wittgenstein burada, mantıksal bir gereklilikten bahsetmektedir. İlk olarak kabul etmek gerekir ki tasarım, tasarımıdan ontolojik olarak farklıdır. Şöyle ki ateş ile ateşin zihnimdeki idesi birbirinden ontolojik olarak farklıdır. Bu farklılıktan ötürüdür ki ateşi düşündüğümde kafamın içindeki beynim tutuşup yanmaz. Ya da yukarıdaki önermeyi düşünecek olursak, ağacı düşündüğümde onu dalları, yaprakları ve gövdesiyle kafamın içine yerleştirmem, onun yalnızca imajını düşünürüm. Dolayısıyla tasarım ile tasarımı, ontolojik statü açısından birbirinden farklıdır. Peki, o halde nasıl oluyor da ontolojik statü açısından farklı olmalarına karşın ikisi arasında bir tasarım ilişkisi kurulabiliyor? Wittgenstein'in yukarıdaki önermede cevabını verdiği üzere bu tasarım ilişkisi, ikisi arasında özdeş ve aynı zamanda tasarım ilişkisinin gerçekleşmesine yardımcı ortak bir şeyin bulunmasının mantıksal gerekliliği sayesinde kurulur. O halde diyebiliriz ki 'mantıksal biçim', tasarımı olan şeyin zihinde bir tasarım olarak ortaya çıkması için ihtiyaç duyulan özdeşliği, ortaklığı ve mantıksal gerekliliği sağlar. 'Mantıksal biçim' özdeşliği sayesinde, tasarımı ile tasarım arasında kurulan ilişki ve temsil bağıntısı mümkün hale gelerek temsil ile temsil edilen arasındaki bağıntı problemi açıklığa kavuşmuş olur. Böylelikle de temsil edilen hakkında kurulan dilsel bildirimler olan önermelerin mantıksal ve matematiksel gösterimleri de mümkün hale gelir. Çünkü 'mantıksal biçim', hem toplam gerçeklik olan dünyayı hem de mantıksal ve matematiksel bildirimler olan önermelere dönüştürülen dili düzenleyen temel ortaklık, özdeşlik zemindir. Wittgenstein açısından *Mantık dünyayı doldurur; dünyanın sınırları onun da sınırlarıdır* (Wittgenstein, 2016: 133-5.61). Mantık bu noktada sadece dünyayı ve dünyanın bir parçası olan dili doldurmakla kalmaz aynı zamanda kurar ve biçimlendirir düzenler: *Mantıksal tümceler dünyanın yapı iskelesini betimlerler, ya da, daha doğrusu, onu ortaya koyarlar* (Wittgenstein, 2016: 149-6.124). Böylelikle 'mantıksal biçim' sayesinde dil ve dünya arasındaki *konfigürasyon* ile dilsel bildirimler olan önermeler ile mantıksal ve matematiksel gösterimler arasındaki *konfigürasyon* mümkün hale gelerek temsil bağıntısı problemi çözülmüş olur. Bu anlamda dil (düşünce) ve dünya

⁸ *Tractatus*'ta dil ve dünyanın birbirini karşılıklı bir araya getirmesini ifade etmek için kullanılan *konfigürasyon* kavramına göre dili oluşturan öğeler ile dünyayı oluşturan öğeler birbirlerini karşılıklı bir araya getirir ve böylelikle dil ve dünya arasında birbirine paralel şekilde işleyen olanaklı yapılar kurulur.

(gerçeklik) ortak bir 'mantıksal biçim'i paylaşan paralel yapılar olarak karşımıza çıkar (Utku, 2014: 26).

O halde, *her tasarımın, hangi biçimden olursa olsun, -doğru ya da yanlış- tasarımını kurmak için gerçeklikle ortaklaşa sahip olması gereken şey, mantıksal biçim; yani, gerçekliğin biçimidir* (Wittgenstein, 2016: 25-2.18). Gerçekliğin biçimi ifadesi 'mantıksal biçim' ile aynı anlamda ele alınmıştır. Bu durumda gerçeklik üzerine bir şeyler söyleyebilmenin imkânı, gerçeklik ile dilin her ikisinin de mantıksal bir yapıya sahip olmalarından kaynaklanır (Demir, 2015: 71-72). Örneğin, "ateş yakandır" önermesiyle dış dünyadaki "ateş" olgusu arasında ortak bir mantıksal ilişki vardır. Dilin gerçekliği temsil etmesini sağlayan da yapıdaki bu ortaklıktır (Monk, 2005: 181). Yani 'mantıksal biçim', bütün imajlarda ortak olarak bulunup tasavvurun imkânını sağlayan mefhum olarak dil-dünya arasındaki temel mantıksal zorunluluktur (Greisch, 1999: 28).

3.2. Solipsizm Eleştirisi

Anlamın ve iletişimin ortaya çıkabilmesi için, en az iki kişi arasında ortak bir aktarım zemini ile aktarımda kullanılacak temsil ya da sembollerin kişilerde ortak bir şekilde bulunması gerekir (Zambak, 2019: 336). Wittgenstein'in *Tractatus*'ta önerdiği resim teorisi açısından hem bu ortak aktarım zeminini hem de kişilerde ortak bir şekilde bulunan dilsel temsil ya da sembollerin ortaklığını sağlayan temel unsur 'mantıksal biçim'dir. Bu da önceki başlıkta da değindiğimiz üzere dil-dünya ilişkisini karakterize edip dilin kurulum ve kullanımı ile anlamın yapılandırılması sürecindeki en etkili aktör ve en temel parametredir. Dilin kurulum ve kullanımı açısından 'anlamak' teriminin doğru bir şekilde anlaşılması bu noktada önemlidir. Şöyle ki solipsizm açısından anlamak terimi, 'başkalarını' 'onlar' olduğumuz, 'onlarla' ontolojik açıdan 'özdeş' olduğumuz anlamında ele alınmaktadır (Fay, 2017: 45). Hâlbuki Wittgenstein ve dil felsefesi açısından 'anlamak' terimi yukarıda da bahsettiğimiz üzere, 'ortak bir aktarım zemini ile aktarımda kullanılan temsil ya da sembollerin bu temsil ya da sembollerini kullanan kişilerde ortak bir şekilde var olması' esasına dayanmaktadır. Bu ortaklığı sağlayan temel unsur da belirli mantıksal değişmezler ve mantıksal prosedürlerle şekillenen 'mantıksal biçim'dir. Dolayısıyla 'anlamak' terimi, başkalarıyla ontolojik açıdan özdeş olmayı içermez, anlamak terimi, 'başkalarının' yaşadıkları ya da yaptıklarını anlaşılır terimlere çevirebildikleri anlamına gelmektedir (Fay, 2017: 45). Bu durumda solipsizmin temel iddialarından bir tanesi olan 'birisini bilmek için o olmalısınız' tezi, 'anlamak' ile ontolojik özdeşleşme terimini birbirine karıştırmaktadır diyebiliriz (Fay, 2017: 25).

Gerek anlamak teriminin ontolojik özdeşleşme gerektirdiği iddiasından gerekse de başka zihinlerin ya da dünyanın gerçek olup olmadığı türünden iddialarından

bahsederken yapılması zorunlu olan bir eylem vardır: Dili kullanmak. Bilindiği üzere doğası gereği dil, herhangi bir düşüncenin, duygunun, dileğin ya da olgusal bir durumun tasvirini içeren bir aktarım aracıdır (Zambak, 2019: 333). Aktarım, belirli bir mesafe aralığında salınan⁹ dilsel bildirimlerin en az iki zihin arasında etkileşmesi esasına dayanmaktadır. Yani aktarımın gerçekleşebilmesi için aktarımda bulunanın yanı sıra bir de aktarımın alıcısı bulunmalıdır. Böylelikle aktarılan dilsel bildirimlerin aktarımın alıcısı tarafından anlaşılması ve buna tepki vererek geri bildirimde bulunması mümkün hale gelir ki buna da iletişim denir (Zambak, 2019: 333). O halde iletişim, dilsel bildirimlerin aktarımı esasına dayalı olarak, belirli zihinler arasında kurulan bir koordinasyondur. İşte, *Tractatusçu* proje açısından, aktarım esasına dayalı dilsel koordinasyon olan iletişimi, daha da özelinde iletişimi sağlayan 'dil'i mümkün kılan temel unsur mantıksal biçimdir. 'Mantıksal biçim', bir önceki başlıkta da bahsettiğimiz üzere dil-dünya arasındaki ilişkiyi düzenleyerek olguları resimlememize ve bu resimler kanalıyla çeşitli temsil sistemleri oluşturmamıza olanak sağlar. Şu şekilde ifade edildikte 'mantıksal biçim'; dildeki temsiller ile temsil edilenler arasında temsil bağıntısını ve böylelikle dil-dünya ilişkisini mümkün kılan temel mefhumdur diyebiliriz.

Solipsizmin temel iddialarına dönecek olursa, bireyin, 'kendi zihni' ve 'kendi zihinsel fenomenleri' dışında herhangi bir gerçekliğin bilincinde olamayacağına dair argümanlarla karşılaşırız. Bu argümanlardan herhangi birini incelediğimiz zaman (1) argümanın, mantığın ve 'mantıksal biçim'in bütün kurallarına uygun olarak düzenlendiğini ve (2) argümanın belirli dilsel bildirimlerin aktarımına dayalı bir iletişim esasına dayandığını görürüz.

Birinci maddeden devam edersek, solipsizmin argümanları, bütün diğer argüman kalıplarında olduğu üzere, belirli mantıksal kurallar ve 'mantıksal biçim'in dil-dünya ilişkisini düzenleyerek geliştirilen temsil sistemi olan dilin bileşenleri olan önermelerden oluşur. Yani olası bir solipsist iddia, mantıksal kurallar ve bu kuralların belirlediği önerme türlerinden oluşmaktadır. Bireyin 'kendi zihni' ile 'kendi zihinsel fenomenleri' dışında herhangi bir gerçekliğin bilincinde olamayacağına dair bir argüman, temel mantık yasalarını, temel mantık yasaları ile düzenlenmiş dilsel kuralları, dilin kullanım esasına dayalı gerçekleşen aktarım, iletişim gibi hususları ve aktarımla iletişimi mümkün kılan başka zihinlerle dış dünyanın varlığının gerçekliğini reddeder. Ancak bireyin kendi zihni dışındaki fenomenlerin gerçekliğinin inkarına dayalı bir argüman, mantığın yasaları ve bu yasalarla koordine olan önermelerle

⁹ Bu ifade ile kastedilen, bir dilsel bildirim iletiminin belirli bir mesafe aralığını zorunlu olarak gerektirdiği iddiasıdır. Şöyle ki birbirinden farklı iki varlığın birbirine dilsel bildirim aktarımında bulunabilmesi için aynı mekânsal koordinatta bulunmaları mantıksal olarak zorunludur. Çünkü ontolojik açıdan birbirinden farklı iki varlık bir ve aynı mekânsal koordinatta bulunamaz.

kurulduğu için mantıksal olarak 'kendi kendini yadsıyan argüman'¹⁰ olmaktadır. Başka bir deyişle, belirli mantıksal ve dilsel kurallarla oluşturulan bir argümanın, kendileri yoluyla kurulduğu mantıksal kurallar, dil vs. unsurların zihin dışında gerçekliği olduğunu reddetmesi mantıksal açıdan imkansızdır. Çünkü gerek mantıksal yasalar ile 'mantıksal biçim', gerekse de bu yasalar ve biçimle kurulan dil ve dilin şekillendirdiği dünyanın, bireyin zihninden bağımsız olarak var olmadığı iddiasında bulunmak kendi içinde bir çelişkiye düşmek anlamına gelir. Bu durum kendisini görmediğimiz ancak sürekli soluduğumuz ve içinde yer aldığımız havanın gerçekliğini inkar etmeye benzetilebilir. Dolayısıyla 1. madde nazarınca solipsizmin argümanları 'kendi kendini yadsıyan argüman' olmaktan kurtulamaz.

2. maddeden devam edecek olursak solipsizmin argümanları, belirli bir aktarım esasına dayalı dilsel bildirimlerden ibarettir. İnsan iletişiminin en temel aracı olan dil, aynı zamanda anlam dünyamızın da temel unsurudur (Zambak, 2019: 332). Anlam dünyamız ise içerisinde, kavradığımız nesnelere, şekillenen düşüncelerimiz ve belirli düşünce kalıplarının başkalarına düzenli önermeler yoluyla aktarılması türünden unsurları barındırır (Zambak, 2019: 332). Yani anlam dünyamızda var olan yapılanmalar, doğası gereği dilin kurulum ve kullanım mantığıyla doğru orantılıdır. Solipsizmle ilgili bir argüman, anlam dünyasındaki bileşenlerin bir araya getirilmesi yoluyla düzenlenmiş önermelerden oluşur ve önermelerin dile getirimi de dili kullanmak demektir.

Solipsizmle ilgili bir argümanda insanın en temel iletişim aracı olan ve onun anlam dünyasını yapılandıran temel unsur olan dilin kullanımı yoluyla radikal şüpheli argümanlar kurulmaktadır. Wittgenstein açısından bu yanlıştır. Şöyle ki *Tractatus*çu proje açısından, ...mantık dünyayı doldurur; dünyanın sınırları onun da sınırlarıdır... Düşünemediğimizi, düşünemeyiz; o zaman, düşünemediğimizi söyleyemeyiz de (Wittgenstein, 2016: 135-5.61). Wittgenstein'in burada yaptığı değinileri ele alacak olursak, mantığın dünyayı doldurması meselesi, 'mantıksal biçim'in dil ve dünyayı karşılıklı olarak yapılandırması anlamında ele alınmalıdır. Önceki başlıkta da değindiğimiz üzere 'mantıksal biçim', dil ve dünyanın birbirini karşılıklı olarak bir araya getiren paralel yapılar olmasını sağlayan ve hem dilde hem de dünyada var olan özdeş unsurdur. Dil ve dünya, birbirinden varlık olmak bakımından farklı olsalar da 'mantıksal biçim'in her

¹⁰ Bir argümanın iddiasının argümanın kendisine yönelmesi durumundaki argümanlara verilen isimdir. Solipsist argümanlarda; dil ve dünyayı kuran ve oluşturan mantıksal yasalar, dil ve dilin temsil sistemleri aracılığıyla betimlemesini yaptığı dünya gibi unsurların gerçekliği inkâr edilir. Olası bir solipsist argüman, zihnin dışında gerçekliğini inkar ettiği mantıksal ve dilsel belirlenimler ile kurulmak zorunda olacağı için, kendi iddiasını yadsımak durumunda kalır. Çünkü doğası gereği mantıksal ve dilsel kurallarla kurulan bir argüman, mantıksal ve dilsel kuralların zihin dışında gerçekliği olamayacağı iddiasında bulunduğu zaman kendi iddiasını yadsımış olur.

ikisinde de özdeş ve ortak bir şekilde var olmasından dolayı etkileşir. Bu etkileşimden düşünceler ve düşüncelerin derli toplu örgütlenmeleri olan kavramlarla bu kavramların toplamı olan temsil sistemleri doğar. Böylelikle dünya, dilde yansır. Önermenin devamındaki ifade ise solipsizme bir gönderme olarak ele alınabilir. Şöyle ki olası bir solipsist argüman, bireyin sadece 'kendi zihni' ile 'kendi zihinsel fenomenlerinin' bilincinde olacağını bunun dışında kalan şeylerin herhangi bir gerçekliğinin olmadığı iddiasını taşır. Ancak yukarıdaki önermede Wittgenstein açısından bu iddia geçersizdir. Şöyle ki *düşünemediğimizi düşünemeyiz* ifadesi, mantığın doldurduğu dünyada herhangi bir gerçekliği olmayan şeyleri zaten düşünemeyeceğimiz için düşünce haline getiremeyeceğimizi anlatır. Başka bir deyişle Wittgenstein açısından varlığın ya da başka zihinlerin var olmadığına dair herhangi bir solipsist iddia, aslında düşünülemediği için dile getirilmemelidir de. Çünkü olası her dilsel bildirim dilde getirimi olan söylemek, düşünülebilenin dile getirimi demektir. Düşünülebilin dile getirilebiliyorsa düşünülebiliyor demektir. Oysa solipsizm açısından sadece bireyin kendi zihinsel içerikleri vardır başka zihinler ya da fiziksel varlıkların ise bir gerçekliği yoktur. Wittgenstein'ın yukarıdaki önermede düşünmekten kastettiği husus burada ortaya çıkar: Solipsizmin fiziksel varlıkları ve başka zihinleri yok sayan iddiası doğru olamaz, çünkü gerçeklikleri hakkında bilgi sahibi olunmayan fiziksel varlıklar ve başka zihinler mantıksal açıdan düşünülemez. Düşünülmeyen şey de söylenemez. Bu bağlamda Wittgenstein açısından, *...Tek-bencilğin kastettiği, işte tamamıyla doğrudur, ancak bu söylenemez, kendini gösterir* (Wittgenstein, 2016: 135-5.62). Çünkü önermelerin dile getirimi demek belirli bir aktarım esasına dayalı dilsel koordinasyon anlamında dili kullanmak yani iletişim kurmak demektir. Bu durumda Wittgenstein açısından solipsistin ya da tek-bencinin haklı olabilmesi için susması ve hiçbir şekilde dili kullanmaması gerekir. Çünkü dilin kullanımı önermeler ve önermelerin içerikleri olan kavramlar ve o kavramların temsil ettiği varlıklar hakkında düşünemeyi mantıksal olarak gerektirir.

Buraya kadar olan noktadan hareketle devam edecek olursak Wittgenstein açısından solipsist ya da tek-benci haklı olabilmek için susmalı ve herhangi bir şekilde dili kullanmamalıdır. Böyle olduğu ya da solipsistin bu şekilde devam ettiği var sayıldığında ise Wittgenstein'a göre olacak olan şey şudur:

Burada görülüyor ki tek-bencilik tam olarak sonuna dek götürüldüğünde, saf gerçekçilik ile çakışır. Tek-bencilğin Ben'i uzanımsız bir nokta olarak büzülüp durur; geriye de onunla eşleşmiş gerçeklik kalır (Wittgenstein, 2016: 137-5.64).

Solipsizmin mantıksal açıdan iddialarında haklı olabilmesinin tek yolu iddiaların dile getiriminden yani dili kullanmaktan vazgeçmesi ve susmasıdır. Bunun olduğu varsayıldığında ise ortaya yukarıdaki önermede bahsedilen durum çıkacaktır. Solipsizm ya da tek-bencilik sonuna kadar götürüldüğünde yani dili kullanımı en

asgari duruma indirildiğinde saf gerçekçilik ile çakışacaktır. Çünkü dilin kullanımını en asgari seviyeye çekmek 'kendi ben'inden 'ben' diye bahsetmeyi dahi olanaksız kılacaktır. Çünkü 'ben' ifadesi de bir dilsel bildirim olduğundan ve solipsizmin haklı olabilmesinin tek yolu dili kullanmaması olduğundan¹¹ tek-bencinin ben'i önermede bahsedildiği üzere uzanımsız bir noktada büzülüp durur ve geriye de sadece onunla eşleşmiş gerçeklik kalır.

4. Kaynakça

- Arıcı, M. (2019). "Zihin Felsefesi." M. Arıcı (Der.) ve Y. Adanalı (Yrd. Der.), *Felsefeye Giriş: Temel Problemlere Sistemik Yaklaşım* içinde (s. 106-152). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2012). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Demir, Ö. (2015). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Fay, B. (2017). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gödelek, K. (2013). *Zihin Felsefesi*. İstanbul: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Gözkan, H. B. (2018). *Kant'ın Şemsiyesi: Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Greisch, J. (1999). *Wittgenstein'da Din Felsefesi*. Çev. Zeki Özcan. Bursa: Asa Yayınevi.
- Hadot, P. (2015). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. Çev. Murat Erşen. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Mandik, P. (2014). *This is Philosophy of Mind: An Introduction*. Wiley Blackwell.
- Monk, R. (2005). *Ludwig Wittgenstein-Dahinin Görevi*. Çev. Berna Kılınçer ve Tülin Er. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Scruton, R. (2015). *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*. Çev. Utku Özelmas ve Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Dipnot Yayınları.

¹¹ Çünkü dilin kullanımı, gerçekliği hususunda düşünülebilen belirli ifadelerin aktarımı esasına dayanmaktadır.

- Utku, A. (2014). *Wittgenstein: Erken Döneminde Dilin Sınırları ve Felsefe*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2016). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Çev. Oruç Aruoba. İstanbul: Metis Yayınları.
- Zambak, A. (2019). "Dil Felsefesi." M. Arıcı (Der.) ve Y. Adanalı (Yrd. Der.), *Felsefeye Giriş: Temel Problemlere Sistemik Yaklaşım* içinde (s. 330-360). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

This Page Intentionally Left Blank
